

DE STRAFSANKTIE ALS VREEDZAAM WAPEN IN HET HUMANITAIR RECHT 1949-1974

door

Prof. Dr. B. DE SCHUTTER

Hoogleraar V.U.B. en U.I.A.

Directeur Centrum Internationaal Strafrecht V.U.B.

Op het ogenblik dat in Genève de eerste fase gaat plaatsgrijpen van de Diplomatieke Conferentie, waarop de Partijstaten bij de Geneefse Rode Kruisconventies van 1949¹ zich zullen uitspreken over de ontwerpen van Aanvullende Protocolen², is het van belang even de aandacht te vestigen op een bijzonder aspekt, nl. dat van de strafsankties in geval van niet-naleving van de humanitaire voorschriften opgenomen in de Conventies en de ontwerpprotocollen.

Geen normatief werk, waarbij gedragspatronen opgelegd worden, is op zichzelf voldoende. Zelfs in een domein dat exclusief de bescherming van de menselijke waardigheid en integriteit behelst, blijft de dreiging van een straf mede een noodzakelijk vreedzaam wapen om het respect van de rechtsregel af te dwingen.

« Le style impératif des lois destinées à contenir les éléments sociaux dangereux au point de vue de l'ordre public, ainsi qu'à celui de la sécurité des personnes et des biens, n'est pas une raison suffisante pour que les individus enclins à les

¹ (I) Internationale overeenkomst voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde, en bijlagen, ondertekend op 12 augustus 1949, te Genève.

(II) Internationale overeenkomst voor de verbetering van het lot der gewonden, zieken en schipbreukelingen van de strijdkrachten ter zee, en bijlage, ondertekend op 12 augustus 1949, te Genève.

(III) Internationale overeenkomst betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd bijlagen, ondertekend op 12 augustus 1949, te Genève.

(IV) Internationale overeenkomst betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd en bijlagen, ondertekend op 12 augustus 1949, te Genève.

B.S., 26 september 1952, pp. 6823 en vlgd.

² Comité international de la Croix-Rouge (C.I.C.R.), *Projets de protocoles additionnels aux conventions de Genève du 12 août 1949*, Genève, 1973, 46 blz.

violer s'y soumettent. Il est indispensable que la menace d'une punition les tienne en respect. De là l'existence d'un code pénal dans tout Etat civilisé. Les traités internationaux n'échappent pas à cette nécessité, créée par les défaillances continues de la nature humaine³.

Deze overwegingen van Gustave Moynier, voorzitter van het Comité international de la Croix-Rouge, dateren van 1893, doch zijn in niets door de tijd aangetast. De miskenning van de nu duidelijk vastliggende en universeel bindende normen kan in elke conflictssituatie waargenomen worden. De opname van beschikkingen van strafrechtelijke aard kan een afschrikkingseffect meebrengen en verdient derhalve de aandacht⁴.

I. DE LEGE LATA

Zonder volledig nieuw te zijn, betekenden de relevante beschikkingen in de 4 Geneefse Conventies van 1949⁵ duidelijke verdragsrechtelijke verplichtingen voor de gebonden Staten. De Conventie voor de verbetering van het lot van de gekwetste militairen in de legers te velde, van 22 augustus 1864 bevatte geen enkele beschikking in verband met de niet-naleving van de er in vervatte normen. Onder impuls van voorzitter Gustave Moynier⁶, van het Institut de Droit International⁷ worden eerst aarzelende verschijningsvormen vastgesteld bij de herziening van de Conventie in 1906, wanneer in artikel 28 twee inbreuken expliciet worden vermeld: de individuele daden van plundering en mishandeling van gewonden en zieken enerzijds, het misbruik van het Rode Kruis embleem anderzijds. De Haagse Conventies van 1899 en 1907, waarbij rechten en plichten

³ MOYNIER, G., *Considérations sur la sanction pénale à donner à la Convention de Genève* (présentées à l'Institut de droit international), Lausanne (Impr. F. Reganny), 1893, blz. 5; zie ook: BOISSIER, P., *Histoire du Comité international de la Croix-Rouge*, Paris, 1963, blz. 480.

⁴ *Le respect des Droits de l'homme en période de conflit armé*, Rapport du Secrétaire général, 20 nov. 1969, N.U., Ass. gén., Doc. off. A/7720, § 122 en vlgd., op § 127: « Pour ce qui est des conventions à objet humanitaire qui seraient conclues à l'avenir, leur efficacité serait renforcée si elles prévoyaient l'adoption de sanctions pénales contre les individus coupables d'enfreindre leurs dispositions. »

⁵ Art. 49 en 50 (I); Art. 50 en 51 (II); Art. 129 en 130 (III); Art. 146 en 147 (IV).

⁶ Moynier stelde de opstelling van een type-wet voor om de eenvormige vervolging langs interne rechtsinstanties mogelijk te maken, om in een tweede fase tot de oprichting van een internationaal organisme te komen, dat vooral een onderzoeksopdracht zou verkrijgen en naast de vaststelling van inbreuken, zich tot het bepalen van de schuld zou beperken. Straftoemeting en uitvoering zouden nationaal blijven. Voor de tekst van de door hem voorgestelde aanvullende Conventie, zie: MOYNIER, *op. cit.*, blz. 31.

⁷ Institut de Droit international, session de Cambridge, 1895, 14 *Annuaire* (1895-1896), blz. 170-189.

van de oorlogvoerenden scherp werden gesteld, bevatten van hun kant weer geen enkele verplichting om penale beschikkingen uit te vaardigen ⁸.

Tijdens de werkzaamheden die geleid hebben tot het Verdrag voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindend bij de legers te velde van 27 juli 1929 komt de idee van een algemene verplichting tot bestraffing van alle inbreuken naar voren en wordt geïncorporeerd in artikel 29, dat zegt :

« Les gouvernements des Hautes Parties contractantes prendront ou proposeront également à leurs législatures, en cas d'insuffisance de leurs lois pénales, les mesures nécessaires pour réprimer, en temps de guerre, tout acte contraire aux dispositions de la présente Convention.

Ils se communiqueront, par l'intermédiaire du Conseil fédéral suisse, les dispositions relatives à cette répression, au plus tard dans les cinq ans à dater de la ratification de la présente Convention. »

Deze duidelijke verplichting heeft echter weinig concreet resultaat gekend. Hoewel het evident is dat vele strafwetgevingen beschikkingen inhouden die de overtreding van een aantal verbodsbepalingen bestraffen (doding, foltering, etc...) vinden wij op dat ogenblik weinig of geen specifieke en coherente wetgevingen, speciaal ter uitvoering van de beschikking van artikel 29 ⁹.

De geweldige omvang van de oorlogscriminaliteit tijdens W.O. II stelde het probleem van de bestraffing van de inbreuken tegen het humanitair recht centraal. Opvallend was zeker de ontoereikendheid van de interne wetgevingen, die — wanneer aangepast — in conflictsperiode nog meer dan anders geaxeerd zijn op de bescherming van de vitale eigenbelangen en in de eerste plaats dan ook denken aan de vervolging van de vijandelijke misdadigers.

Vandaar dat men in de kringen van het Internationaal Comité van het Rode Kruis zelf de noodzaak voor een meer duidelijke formulering aanvoelde. Experten werden geconsulteerd teneinde een aantal ontwerpartikels op te stellen ¹⁰. Deze voorstellen werden uiteindelijk in de Diplomatieke Conferentie van 1949 onderworpen aan de zgn. Gemengde Commissie, die zich bezighield met alle beschikkingen gemeenschappelijk aan de vier Conventies. Het straf-

⁸ Verdrag nopens de wetten en gebruiken van de oorlog te land, art. 3 : voorziet alleen in een verplichting tot schadeeloosstelling.

B.S., 6 nov. 1910, kol. 6649.

⁹ PICTET, J., *La Convention de Genève, relative au traitement des prisonniers de guerre* (Commentaire publié sous la direction de...).

Genève (C.I.C.R.), 1958, blz. 655, noot 1.

Zie ook : *Recueil de textes relatifs à l'application de la Convention de Genève et à l'action des sociétés nationales dans les Etats parties à cette Convention*, Genève (C.I.C.R.), 1934, blz. 719 (Zwitserland), 524 (Noorwegen), 566 (Nederland), 660 (Roemenië), 269 (Cuba).

¹⁰ Tekst in : PILLOUD, C., « Les sanctions pénales dans la première Convention de Genève (blessés et malades) du 12 août 1949 », 400 *Rev. int. de la Croix-Rouge* (1952), 286, op 294.

fingsmechanisme uitgebouwd in 1949 mag beschouwd worden als zeer internationaal gericht. Het progressief karakter, dat het nu nog steeds bezit, betekende toen een enorme stap in de richting van de internationale beteugelingsmogelijkheden van transnationale misdrijven.

Het systeem steunt op enkele grote uitgangspunten : de noodzaak de vergrijpen te bestraffen, de verplichting aangepaste nationale strafwetgeving te promulgeren, de toepassing van het *aut dedere aut punire*, het gebruik van het zgn. universaliteitsbeginsel.

1.1. *Aanpassing van de nationale wetgeving.*

De verplichting, reeds opgenomen in de Conventie van 1929, is in zeer duidelijke termen gesteld. De nationale strafwetgever krijgt echter de vrije hand in de wijze waarop hij aan de eisen wenst te voldoen. Hij kan dus rekening houden én met de voorschriften van de Conventie én met de economie of filosofie van zijn eigen strafrechtelijke politiek. Vanuit het standpunt van de verdragsverplichting, heeft het dus geen belang uit te maken of relevante bepalingen opgenomen zijn in het strafwetboek, het militair strafwetboek of in één of meerdere bijzondere wetten¹¹. Alleen moet de aanpassing onmiddellijk geschieden, gezien het hier duidelijk gaat om beschikkingen die operationeel moeten zijn ook in vredetijd¹².

De balans inzake het nakomen van deze voorschriften is duidelijk niet in verhouding tot de verwachtingen, die men normaal in deze zuiver humanitaire aangelegenheden mag stellen. Uit de gegevens die het I.C.R.K. daarover verstrekt heeft, blijkt voldoende dat weinig Partijstaten een aanpassing in hun wetgeving hebben doorgevoerd¹³. Minder dan de helft van de gebonden landen lieten een antwoord geworden. Daaruit blijkt dan nog dat vele onder hen geen wetgevende aktie noodzakelijk achten of onbegrijpelijk lang gewacht hebben om aan deze internationale verplichting te voldoen. Kenschetsend is bv. het uitblijven van elke aktie in ons land. De ontoereikendheid van onze strafrechtelijke bepalingen had de *Vaste Commissie voor het onderzoek van de strafrecht-*

¹¹ CONSTANT, J., « Les sanctions pénales des Conventions humanitaires internationales », Rapport général au VI^e Congrès international de Droit pénal (Rome, 1953), 24 *Rev. int. dr. pén.* (1953), 666.

¹² De toepassing van het universaliteitsbeginsel brengt immers de verplichting mee te kunnen vervolgen ook voor inbreuken gepleegd tijdens conflicten, waarin een Staat neutraal is.

¹³ Comité international de la Croix-Rouge (C.I.C.R.), (XX^e Conf. int. de la Croix-Rouge, Vienne, 1965). *Respect des Conventions de Genève. Mesures prises pour réprimer les violations.* Rapport C.I.C.R., Doc. conf. D4 a/1, p. 2.

C.I.C.R. (XX^e Conf. int. de la Croix-Rouge, Istanbul, 1969). *Respect des Conventions de Genève. Mesures prises pour réprimer les violations.* Rapport du C.I.C.R., vol. 2, Doc. conf. D.S. 3/3.

*telijke vraagstukken in de internationale betrekkingen*¹⁴ ertoe geleid een afdoend wetsontwerp uit te bouwen, dat volledig beantwoordde aan de gestelde normen¹⁵. Tot parlementaire behandeling kwam het echter nog niet. Door de wet van 3 maart 1972 werd het ontwerp eens te meer opgenomen in de lijst van de bij de Kamers aanhangig blijvende ontwerpen van wet¹⁶.

In dit verband moet ook gewezen worden op het Belgisch initiatief dat in de jaren, onmiddellijk na de opstelling van de Conventies, leidde tot het maken van een type-wet, die als leidraad zou kunnen dienen voor de nationale parlementen en als harmonisatietrend zou aanleunen bij het voorziene universeel karakter van de repressiebevoegdheid¹⁷. Het initiatief was ook gerechtvaardigd omdat de ontoereikendheid van de meeste interne wetgevingen toen al vast stond en het hier gaat om volkenrechtelijke vergrijpen die de internationale openbare orde aantasten meer dan de interne stabiliteit van de nationale rechtssfeer. Hoewel in I.C.R.K.-kringen beschouwd als voorbarig — strafrecht blijft toch nog altijd in de eerste plaats een territoriale aangelegenheid en vertoont een zeer grote diversiteit — heeft dit ontwerp een zekere invloed gehad op verscheidene nationale wetgevingen¹⁸.

De strafbepalingen, die aldus vastgelegd moeten worden om ernstige inbreuken (cfr. *infra*) tegen te gaan, zijn van toepassing zowel op de rechtstreekse dader als op diegene die het bevel gegeven heeft tot het plegen van zulkdanig vergrijp.

1.2. *Het aut dedere, aut judicare principe.*

De bedoeling van de opstellers van de conventies was duidelijk een sluitend geheel uit te bouwen, binnen hetwelke het voor de overtreder onmogelijk wordt te ontsnappen aan vervolging. Hieruit volgt een dubbele verplichting : opsporen, vervolgen zoniet uitleveren.

De Verdragsluitende Partijen krijgen derhalve een eerste positieve verplichting op zich t.o.v. elke persoon die verdacht wordt zich schuldig gemaakt te hebben aan een zwaar vergrijp¹⁹. Deze beschikking heeft een onmiddellijk en onvoorwaardelijk karakter. Optreden is vereist van zodra men kennis heeft — op welke wijze ook — van de aanwezigheid van een verdachte binnen zijn bevoegdheidsgebied. Een klacht vanwege een andere soeverein of een verzoek tot uitlevering is geen noodzakelijke voorwaarde voor het in werking stellen

¹⁴ Ingesteld door het Ministerie van Buitenlandse Zaken. K.B., 31 oktober 1952.

¹⁵ Wetsontwerp betreffende het tegengaan van de ernstige inbreuken op de Overeenkomsten van Genève van 12 augustus 1949, K. v. V.; Parl. Besch. 577 (1962-63), nr. 1.

¹⁶ B.S., 7 maart 1972, kol. 2666, VI, 1.

¹⁷ Avant-projet de loi organisant la répression des infractions aux Conventions de Genève du 12 août 1949 pour la protection des victimes de la guerre, 6 *R.D.P. et Crim.* (1956), 591.

¹⁸ *Supra*, noot 13, Doc. conf. D 4 a/1 (1965), blz. 2.

¹⁹ Art. 49.2 (I); Art. 50.2 (II); Art. 129.2 (III); Art. 146.2 (IV).

van het gebodsmechanisme²⁰. Eens de aanhouding verricht werd, ontstaat de verplichting hetzij betrokkene voor de eigen rechtbanken te brengen, hetzij in te gaan op het verzoek tot uitlevering, uitgaande van een co-contracterende Partijstaat die beter geplaatst meent te zijn voor de vervolging (bv. op basis van de territorialiteit van de inbreuk).

Inzake de nationale bevoegdheidssfeer mag geen onderscheid gemaakt worden naargelang de nationaliteit van de beklaagde. Dit onderlijnt het verbod van uitzonderingsrechtbanken voor het berechten van vijandelijke onderdanen²¹.

Inzake uitlevering moet vermeld worden dat zij geregeld wordt « overeenkomstig de bepalingen van haar eigen (de aangezochte staat) wetgeving ». Dit houdt in dat de voorwaarden die door het intern recht gesteld worden, bv. inzake de noodzaak van een verdrag tussen aanzoeker en aangezochte, de exceptio van het politiek en aanverwant politiek misdrijf, de niet-uitlevering van nationale onderdanen, rechtsgeldig blijven. In de respectieve artikels van de vier Conventies is als vereiste wel opgenomen het voorleggen van een « met voldoende bewijzen gestaafde telastlegging », d.w.z. een *prima facie case*, eis die wel verder ligt dan de louter technische controle die o.a. het Belgisch recht vereist (dubbele incriminatie, niet-verjaring, etc...). Hoewel de klassieke remmen op het uitleveringsmechanisme van kracht blijven, heeft de verplichting van het *aut dedere, aut judicare* als hoofdzakelijk gevolg dat er geen ontkomen meer is voor de anti-humanitaire.

1.3. *Het universaliteitsbeginsel.*

Al de voornoemde verplichtingen slaan op personen en toestanden, onafhankelijk van nationaliteit of plaats van inbreuk. De bevoegdheid die de nationale strafrechter verkrijgt, heeft een absolute vorm en strekt zich uit over alle gevallen, wie ook waar ook de inbreuk beging. Zelden of nooit had men het zgn. universaliteitsbeginsel dergelijke erkenning verleend in een volkenrechtelijke strafrechtsconventie²².

Het optreden als *judex deprehensionis* is verantwoord omdat het hier gaat om inbreuken tegen de mensheid als dusdanig, los van enige verdere kwalificatie zoals nationaliteit, territorialiteit, getrouwheidsplicht, e.a.

Het opnemen van deze regel voltrekt de omgordelingsprocedure van de schenker van het humanitaire recht en maakt in principe elke vorm van ongestraftheid onmogelijk.

²⁰ PILLOUD, C., *supra*, noot 10, blz. 302.

²¹ PICTET, J., *La Convention de Genève pour l'amélioration du sort des blessés et des malades dans les forces armées en campagne* (Commentaire publié sous la direction de...), Genève (C.I.C.R.), 1952, blz. 411.

²² Vroegere toepassingen waren o.a. : zeepiraterij, de slavenhandel, de handel in blanke slavinnen, valsmunterij. DONNEDIEU DE VABRES, *Les principes modernes du droit pénal international*, Paris (Sirey), 1928, blz. 135 en vlgd.

1.4. *Het concept « ernstige inbreuk » :*

De verbodsbepalingen opgenomen in elk van de Conventies zijn niet alle van dezelfde graad. De niet-naleving van bepaalde beschikkingen van secondaire aard zou bijgevolg aanleiding kunnen geven tot zeer uiteenlopende nationale reglementeringen, hetzij van strafrechtelijke aard, hetzij soms van louter disciplinaire aard. Vast staat wel dat ook deze vergrijpen moeten gesanctioneerd worden door de interne mechanismen ²³.

De basisfilosofie van de opsteller was dus wel het universalisme en de penale cooperatie te beperken tot de zwaarste vergrijpen. Vandaar de noodzaak om ze op te sommen, onder de label « ernstige inbreuk » ²⁴. In deze niet-limitatieve lijst zijn opgenomen : opzettelijke levensberoving, marteling of onmenselijke behandeling, waaronder begrepen biologische proefnemingen, het moedwillig veroorzaken van hevig lijden, van ernstig lichamelijk letsel, dan wel van ernstige schade aan de gezondheid, vernieling en toeëigening van goederen, niet gerechtvaardigd door militaire noodzaak en uitgevoerd op grote schaal en op onrechtmatige en moedwillige wijze.

Zwaar vergrijp wordt dus het opzettelijk doden van een beschermd persoon, zoals gedefiniëerd in elk van de vier Conventies : de aanslag tegen het leven van zieken en gewonden, leden van het geneeskundig personeel of geestelijken in de eerste Conventie; de levensberoving t.o.v. krijgsgevangenen, bv. als represaille, in de derde Conventie, enz... Vertrekkend van deze opsomming wordt dus van elke Verdragstaat verwacht dat hij een wetgeving uitvaardigt, waarbij voor elke inbreuk specifiek vastgelegd worden : de constitutieve elementen van het misdrijf, de aard en omvang van de straf en de bijzondere omstandigheden die een weerslag kunnen hebben op de uiteindelijke strafmoeting.

1.5. Volledigheidshalve moet ook nog vermeld worden dat een speciale beschikking opgenomen werd om de minimale rechtsbescherming van de verdachte te verzekeren. Hem moet een behoorlijke verdediging en berechting verleend worden ²⁵. Vergeten wij inderdaad niet dat het hier gaat om een berechting door een voor hem « vijandelijke » rechtbank.

Deze regels streven er vooral naar een gelijkschakeling te bekomen met de eigen onderdanen van de vervolgende mogendheid, in geval van beschuldiging voor een gelijkaardig feit.

Verder is er ook nog de gemeenschappelijke beschikking inzake de onderzoeksprocedure die door de Partijen kan aangevraagd worden ingeval van

²³ Art. 49.3 (I); Art. 50.3 (II); Art. 129.3 (III); Art. 146.3 (IV).

²⁴ De termen « misdrijf » of « misdaad » werden daarbij opzettelijk vermeden, wegens de al te gediversifieerde inhoud ervan in nationale wetgevingen. Ook het Russisch voorstel om het concept « oorlogsmisdrijven » te gebruiken werd verworpen. PILLOUD, C., *supra*, noot 10, blz. 308; PICTET, J., *Le droit humanitaire et la protection des victimes de la guerre*, Leiden (Sijthoff), 1973, blz. 77.

²⁵ Art. 49.4 (I); Art. 50.4 (II); Art. 129.4 (III) en Art. 146.4 (IV).

vermeende inbreuk ²⁶. Het feit dat het akkoord van de geschilvoerende Partijen vereist is en dit in aangelegenheden waar wederzijds inbreuken ten laste worden gelegd, verklaart de dode letter, die deze verklaring altijd gebleven is.

II. DE LEGE FERENDA

De gedachte om het bestaande recht aan te passen aan de pragmatische vaststellingen i.v.m. de wijze waarop bepaalde conflicten sedert W.O. II een verloop kenden en vooral de ontoereikendheid van de regels inzake de bescherming van de burgerbevolking; werd voor het eerst geuit op de XX^e Internationale Conferentie van het Rode Kruis, in 1965 te Wenen ²⁷. Daarna werd ze kracht bijgezet tijdens de U.N.O.-Conferentie over de Rechten van de Mens, die in 1968 in Teheran plaatsgreep ²⁸, en door de er op volgende nieuwe Internationale Rode Kruis Conferentie (Istanbul 1969) duidelijk als opdracht aan het I.C.R.K. meegegeven ²⁹. Dit alles heeft geleid, na uitvoerige studie van het I.C.R.K. ³⁰, tot twee Conferenties van Regeringsexperten (mei 1971 en mei 1972), die aan de basis liggen van de ontwerpen van de twee Aanvullende Protocollen, die nu aan de Diplomatieke Conferentie onderworpen zijn. Wat de penale sankties betreft werd bovendien nog beroep gedaan op een beperkte expertengroep, die in januari 1973, de definitieve ontwerp teksten vastlegde.

2.1. De algemene tendens, waar te nemen tijdens de besprekingen en in de uiteindelijke teksten, is die van de versterking van het mechanisme der strafsankties en de toepassing ervan op de inbreuken tegen de verschillende voorschriften van de Protocollen. Het probleem van de totale internationalisatie van de vervolgingsproblematiek door middel van de inschakeling van een internationaal straffhof en de opstelling van een universele strafcode werd wel met klem gepleit ³¹, maar door een grote meerderheid als een voorbarige werkhypothese beschouwd.

2.2.

« Article 74 : *Répression des infractions au présent Protocole.*

Les dispositions des Conventions relatives à la répression des infractions,

²⁶ Art. 52 (I); Art. 53 (II); Art. 132 (III) en Art. 149 (IV).

²⁷ Resolutie XXVIII.

²⁸ Rapport annuel du Secrét. gén. sur l'activité de l'Organisation, O.N.U., Ass. gén., Doc. off., 24^e Sess. suppl. 1 (A/7601), blz. 97.

Final Act of the Int. Conf. on Human Rights, 1968, resol. XXIII, 12 mei 1968.

²⁹ Resolutie XIII.

³⁰ Conférence d'experts gouvernementaux sur la réaffirmation et le développement du droit international humanitaire applicable dans les conflits armés. (Documentation présentée par le C.I.C.R.), Genève, jan. 1971, 8 volumes.

³¹ C.I.C.R., Conf. d'experts gouvernementaux sur la réaffirmation et le développement du droit international humanitaire applicable dans les conflits armés (2^e sess., mai-juin 1972), *Rapport sur les travaux de la Conférence*, vol. I, chap. II, nr. 4.118; 4.119.

complétées par la présente Section, s'appliqueront à la répression des infractions au présent Protocole, y compris à celle des infractions graves commises contre des personnes protégées ou des biens protégés au sens de l'article 2c. »

Reeds centraal in de vier Conventies, wordt het systeem van de nationale uitvoeringsverplichtingen samen met het concept van de ernstige inbreuken overgeplant op de Protocollen. Hierdoor werd de thesis verworpen als zou het noodzakelijk zijn in een reeks expliciete artikels alle zware vergrijpen te definiëren⁸². Een internationale conventie als deze is immers geen strafwetboek, waarin een opsomming moet gevonden worden van alle incriminaties en van alle elementen die een invloed uitoefenen op de strafprocessen. De omnivalente formule, waarbij bepaalde gevolgen van daden gesteld in strijd met gedragsbepalingen van het humanitair recht de kwalificatie « ernstige inbreuk » verkrijgen, moet normaal tot efficiënte vervolging kunnen leiden.

Zo het mechanisme onze goedkeuring wegdraagt, moet toch opgemerkt worden dat de toepassing van ontwerpartikel 74 van de lezer een ware goochelprestatie vergen kan. Zo bv. een opzettelijk doden, gevolg van een aanval op een electro-nucleaire centrale, vervolgd moet worden, komen daarbij te pas : artikel 74 Protocol I, verwijzend naar artikel 147 IV^e Conventie om de definitie van zware inbreuk te vinden toe te passen op die aanval, zoals gedefiniëerd in 44.2 Protocol I, op die centrale, verboden volgens artikel 49.1 Protocol I, en met als slachtoffers beschermde personen, zoals gedefiniëerd in artikel 2c. Protocol I, waar echter voor de uiteindelijke definitie verwezen wordt naar de respectieve artikels, hoofdstukken en secties waarin de verboden daad valt, i.e. titel IV, sectie I, hoofdstukken I, II, III. Het geheel is niettemin sluitend, wat uiteindelijk primeert.

2.3.

« Article 76 : Omissions.

1. Les Hautes Parties contractantes s'engagent à réprimer les infractions aux Conventions ou au présent Protocole qui résultent d'une omission contraire à un devoir d'agir.

2. Le fait qu'une infraction aux Conventions ou au présent Protocole a été commise par un subordonné n'exonère pas ses supérieurs de leur responsabilité pénale, s'ils savaient ou auraient dû savoir qu'il commettait ou qu'il allait commettre une telle infraction et s'ils n'ont pas pris les mesures en leur pouvoir pour empêcher ou réprimer cette infraction. »

In 1949 werd de opname van dergelijke beschikking in de Conventies niet wenselijk geacht, ondanks het feit dat de na-oorlogse militaire rechtbanken verschillende veroordelingen op grond van onthoudingsmisdrijven hadden uitgesproken. De toen nog bestaande ongelijkheid hieromtrent in de nationale strafwetgevingen waar te nemen, pleitte voor een bewust terzijde laten ten voordele van een regeling langs interne wetgeving om. Ondertussen zijn de meeste wetgevingen voorzien met een concept van algemeen onthoudings-

⁸² *Ibid.*, nr. 4121.

misdrijf, zodat de opname van een algemene verplichting nu kan in het vooruitzicht gesteld worden. Door de verantwoordelijkheid van de hiërarchische oversten vast te leggen in geval van onthouding, sluit men niet alleen aan bij de klassieke normen, zoals vastgelegd in de Yamashita zaak³³ maar trekt men ze ook verder door door aan het *full knowledge, full power to prevent, full failure to act* een soort *full failure to know* toe te voegen. De vraag is of de Angelsaksische juristen dit zullen aanvaarden.

2.4.

« Article 77 — Ordres supérieurs.

1. Nul ne sera puni pour refus d'obéissance à un ordre de son gouvernement ou d'un supérieur, dont l'exécution constituerait une infraction grave aux dispositions des Conventions ou du présent Protocole.

2. Le fait d'avoir agi sur ordre de son gouvernement ou d'un supérieur n'exonère pas un inculpé de sa responsabilité pénale s'il est établi que, dans les circonstances existantes, il devait raisonnablement se rendre compte qu'il participait à une infraction grave aux Conventions ou au présent Protocole et qu'il avait eu la possibilité de s'opposer à cet ordre. »

Eens te meer had de Diplomatieke Conferentie in 1949 geoordeeld dat dit probleem te jong was om opgenomen te worden in een zo universeel mogelijk betrachte tekst. Op dat ogenblik waren de werkzaamheden van de U.N.O.-Commissie voor Internationaal Recht immers nog volop aan de gang³⁴.

Nu de opstelling van de Code van inbreuken tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid niet langer in het vooruitzicht gesteld wordt, is de opname van deze dubbele beschikking (geen strafbaarheid bij weigering van onrechtmatig hoger bevel) zeker verantwoord en algemeen verhoopt³⁵. De formulering is evenwichtig en houdt rekening met de feitelijke gegevens, de morele en de materiële keuzemogelijkheden, waardoor de imperatieven van de militaire discipline in conflictstijd een element kunnen zijn in de uiteindelijke bepaling van de individuele verantwoordelijkheid.

2.5.

« Article 78 : Extradition.

1. Les infractions graves aux Conventions ou au présent Protocole, quel que soit le motif pour lequel elles ont été commises, sont de plein droit comprises dans les cas d'extradition de tout traité d'extradition conclu entre les Hautes Parties contractantes. Les Hautes Parties contractantes s'engagent à comprendre

³³ *Yamashita vs. Steiner*, 327 U.S. 1.

³⁴ *Rapport de la Commission du droit international*, sess. 1949, O.N.U., Ass. gén., Doc. off., 4^e sess., suppl. n° 10 (A/925), § 24-29; *id.*, 2^e sess. 1950, O.N.U., Ass. gén., Doc. off., 5^e sess., suppl. n° 12 (A/1316), § 105; *id.*, 3^e sess. 1951 : *Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité*, art. 3, O.N.U., Ass. gén., Doc. off., 6^e sess., suppl. n° 9 (A/1858), § 59, blz. 16.

³⁵ C.I.C.R., Conf. d'experts gouvernementaux sur la réaffirmation et le développement du droit international humanitaire applicable dans les conflits armés (2^e sess., mai-juin 1972), *Rapport sur les travaux de la Conférence*, vol. II, Annexes, CE/COM IV/41-46-54-56-58.

lesdites infractions graves dans les cas d'extradition de tout traité d'extradition à conclure entre elles.

2. Si une Haute Partie contractante qui subordonne l'extradition à l'existence d'un traité est saisie d'une demande d'extradition par une autre Haute Partie contractante avec laquelle elle n'est pas liée par un traité d'extradition, les Conventions et le présent Protocole seront considérés comme constituant la base juridique de l'extradition en ce qui concerne lesdites infractions graves. L'extradition est subordonnée aux autres conditions prévues par le droit de la Haute Partie contractante requise.

3. Les Hautes Parties contractantes qui ne subordonnent pas l'extradition à l'existence d'un traité reconnaissent lesdites infractions graves comme cas d'extradition entre elles dans les conditions prévues par le droit de la Haute Partie contractante requise. »

Als aanvulling wordt dus de nu reeds bestaande *aut dedere, aut judicare* verplichting in het ontwerp geëxpliciteerd. Daarvoor heeft men gegrepen naar een soort standaardpatroon, dat teruggevonden wordt in de meest recente verdragen of ontwerpen van verdragen van strafrechtelijke aard³⁶.

Door de inschakeling van de drie mogelijke toestanden (uitlevering in geval van verdrag, van afwezigheid van verdrag en van niet-noodzakelijkheid van verdrag) wordt in alle omstandigheden de uitlevering als verdragsverplichting geregeld. Dit gaat daarenboven gepaard met een beschikking i.v.m. de meestal eraan gebonden verplichting tot het verlenen van wederzijdse rechtshulp (rogatoire commissies, e.a.) (art. 79).

2.6. Tenslotte wordt ook nog een nieuwe incriminatie opgenomen als zware inbreuk, nl. het onrechtmatig (verraderlijk) gebruik van de beschermende kentekens, in hoofdzaak dit van het Rode Kruis (art. 75). Vereist is dat het misbruik geschiedt met het bijzonder opzet de goede trouw van de vijand te misleiden, iets wat inzake bewijslast niet probleemloos zal zijn.

III. DE LEGE DESIDERATA

Hoewel de opgenomen voorzieningen een belangrijke stap voorwaarts betekenen in het gebruik van bestraffingsmechanismen om het involgen van verdragsverplichtingen te verzekeren, blijven de ontwerpartikels o.i. op enkele vlakken al te vaag en niet resoluut internationaal genoeg. De meerderheid van de beperkte expertengroep is zeer dikwijls niet ingegaan op voorstellen die door delegaties in de Regeringsexpertenbijeenkomsten naar voren gebracht

³⁶ Dit vooral in verband met de verdragen inzake vormen van terrorisme : vb. de Haagse Conventie inzake de beteugeling van de onwettige overheersing van luchtvaartuigen (1970), art. 8; de Conventie van Montreal inzake de beteugeling van onwettige handelingen tegen de veiligheid van het luchtverkeer (1971), art. 8; de Ontwerpartikels van de International Law Commission (1972) in verband met de inbreuken tegen diplomatieke agenten en andere internationaal beschermde personen (art. 5); het U.S. ontwerp inzake internationaal terrorisme, art. 7 (O.N.U., Ass. gén., Doc. A/C.6/L 850 [25 sept. 1972]).

werden. Deze werkelijk restrictieve « Realpolitik » ligt wel volledig in de lijn van de politiek van het I.C.R.K., echter niet in die van het volkenrechtelijk strafrecht.

3.1. Bij de bespreking van de verplichting tot aanpassing van wetgeving is gewezen op de ontoereikendheid van de genomen maatregelen en de poging om tot een uniforme modelwet te komen. Tijdens de tweede expertenbijeenkomst werd deze idee opnieuw naar voren gebracht³⁷. Een oorspronkelijk Belgisch initiatief in de 50-er jaren, zou het ons land tot eer strekken opnieuw als initiatiefnemer op te treden en de Diplomatieke Conferentie te overtuigen een type-wet, die de uitvoeringsmodaliteiten voor Conventies en Protocol(len) vastlegt, als bijvoegsel (Annexe of afzonderlijke Resolutie) bij de eindtekst op te nemen. De opstelling van de tekst zou kunnen geschieden door een bijzondere subcommissie van de Conferentie, die tussen de twee sessies in werkzaam zou zijn. Onze *Permanente Commissie voor het onderzoek van de problemen van strafrecht in de internationale betrekkingen* zou op nationaal vlak het initiatief kunnen nemen zowel voor de uitvoeringswet in intern recht als voor de medewerking aan het breder initiatief.

3.2. Wat de vervolgingsinstantie zelf betreft, is het o.i. wel betreuenswaardig dat geen enkele allusie te vinden is op de — theoretisch althans — meest evidente wijze van doelmatige vervolging van volkenrechtelijke inbreuken, nl. een internationaal strafhof. Eens te meer werd hierop gezinspeeld in de Conferentie van mei 1972³⁸. Het is evident dat de realisatie van dergelijke supranationale strafrechtbank in de onmiddellijke toekomst niet in het vooruitzicht kan gesteld worden, vooral in het licht van de vroegere ervaringen³⁹. Het is echter evenzeer duidelijk dat de tussenkomst van de nationale strafrechters gevaren inhoudt i.v.m. een objectieve rechtsbedeling t.o.v. een misdadiger van internationaal recht. De gevoelens die Gustave Moynier hieromtrent in 1893 vertolkte hebben niets in waarde verloren.

« Quelle que soit, d'ailleurs, l'élévation de caractère qu'on attribue aux magistrats nationaux, militaires ou civils, d'un belligérant, j'ai bien peur qu'ayant à décider dans quelle mesure un homme, accusé d'avoir violé la Convention de

³⁷ C.I.C.R. doc., *supra* noot 31, nr. 4120.

³⁸ *Id.*, nr. 4.119; zie ook de antwoorden van de Regeringen op de vragenlijst van het I.C.R.K., vraag 15 : Quelles sont les mesures les plus aptes à renforcer les règles relatives aux sanctions pénales à l'encontre des personnes qui commettraient des infractions aux Conventions de 1949 ?

C.I.C.R., *Questionnaire relatif aux mesures visant à renforcer l'application des Conventions de Genève de 12 août 1949 - Réponse des gouvernements*, Genève, 1972, blz. 131 en vlgd.

³⁹ De U.N.O.-werkzaamheden, die leidden tot het ontwerp in 1953 geformuleerd door het *Committee on International Criminal Jurisdiction* (Gen. Ass., Off. Doc., IX supp. 12 (A/2645), bleven zonder enig gevolg.

Zie : Stone and Woetzel (edit.), *Toward a Feasible International Criminal Court* (Geneva, 1970), blz. 159 en vlgd.

Genève, est coupable ou innocent, ils ne mettent quelque mollesse à s'acquitter de leur tâche, car ce que leur conscience leur commandera, en tant que juges, ne concordera pas toujours avec les sentiments qu'ils éprouveront, en tant qu'amis ou ennemis de l'inculpé, sentiments dont on sait l'empire⁴⁰. »

Daarenboven zijn op dit ogenblik opnieuw ernstige pogingen op dreef geraakt, dit vooral wegens de ontwikkeling van nieuwe volkenrechtelijke vergrijpen zoals het internationaal terrorisme. Een ontwerp voor een internationaal strafhof, uitgaande van de *Foundation for the Establishment of an International Criminal Court*⁴¹, is niet van belang ontbloomd, o.a. wegens de grotere realiteitszin die van dit initiatief uitgaat⁴². In verscheidene goevernementele kringen zijn deze projecten trouwens nu ter studie. Het lijkt dan ook verdedigbaar een formulering voor te stellen die een toekomstoptie zou inhouden, te vergelijken met die opgenomen in de Genocideconventie en trouwens vertolkt in de Belgische amendementen, neergelegd tijdens de tweede Expertencferentie⁴³.

Een mogelijk geamendeerde tekst zou kunnen luiden :

« Article 74 bis : *Les personnes accusées d'infraction grave aux Conventions et au présent Protocole, seront traduites soit devant les tribunaux nationaux compétents, soit devant une cour criminelle internationale, qui sera compétente à l'égard des Hautes Parties contractantes, qui auront reconnu sa juridiction.* »

3.3. Hoewel het systeem der zware inbreuken voldoening schenken kan, laat de aangewende techniek o.i. ontoelaatbare gapingen bestaan. Het is nu — en het blijft — gestructureerd op het element « gevolg » : het resultaat van een bepaalde handeling vormt de leidraad van de kwalificatie van de zware inbreuk en niet « de daad » of de aktie als dusdanig. Uit de lektuur van het ontwerpverdrag blijkt dat bepaalde handelwijzen op zichzelf genomen een zwaar vergrijp kunnen uitmaken, zelfs zonder dat enig specifiek gevolg waargenomen wordt. Is een aanval op goederen, noodzakelijk voor de overleving van de burgerbevolking (art. 48) of op een electronucleaire centrale (art. 49.1) niet *per se* misdadig en in elk geval anti-humanitair ? Nu ontstaat alleen een zwaar vergrijp wanneer slachtoffers vallen of bepaalde goederen vernield worden, waarbij daarenboven die vernieling nog gekwalificeerd wordt, nl. militair niet gerechtvaardigd, gevoerd op grote schaal, onrechtmatig (!) en moedwillig, uitgaande van de optiek dat de ontwerpen vooral aandacht besteden aan de

⁴⁰ *Supra*, noot 3, blz. 17.

⁴¹ Een Amerikaans initiatief gesteund door de Johnson Foundation waarbij een aantal experten uit alle werelddelen ontwerpconventies hebben uitgewerkt. Vergaderingen hadden plaats in Wingspread (U.S.A.), 1971 en 1972 en Bellagio (It.), 1972.

⁴² Nl. het gebruik maken van een stap-per-stap aanvaarding van verplichte rechtsmacht, i.p.v. een algemene formule gepaard met reserves.

Zie : *The Establishment of an International Criminal Court*, a report on the 1st and 2nd international criminal law conferences (1973), 35 blz.

⁴³ Projet d'article 77, § 3, doc. CE/COM IV/46, C.I.C.R., doc. *supra*, noot 35, blz. 117; Genocideverdrag (1948), art. IV.

bescherming van de mens in een conflictssituatie betrokken, en in de eerste plaats de burgerbevolking, zou o.i. hier een speciale penale bescherming verantwoord zijn, in afwijking van het klassiek patroon. Deze zienswijze wordt bv. gehuldigd inzake luchtkaperij, waar de daad strafbaar gesteld wordt en de gevolgen een verzwaring uitmaken ⁴⁴.

Een voorstel zou kunnen zijn :

« Article 75 bis : L'attaque contre les biens indispensables à la survie de la population civile, tels que définis dans l'article 48, contre les ouvrages et installations contenant des forces dangereuses, tels que définis dans l'article 49, ou contre les personnes ou les biens porteurs d'un des signes protecteurs reconnus par la Convention ou par le présent Protocole, constitue une infraction grave au sens des Conventions et du présent Protocole. »

3.4. Ook wat de uitlevering betreft, hebben wij enige reserves i.v.m. de voorstellen van het I.C.R.K. Zoals hoger vermeld (cfr. 2.5.) steunt men zich op het patroon van recente verdragen. De bedoeling is duidelijk te komen tot een automatisme in de opname van de zware vergrijpen tegen humanitair recht als feiten die tot uitlevering aanleiding zullen geven. Dit gaat echter gepaard met de wil om de normale uitleveringsexceptio voor politieke of aanverwant politieke misdrijven niet te laten gelden en aldus te bekomen dat naast de attentaatsclausule, de oorlogsmisdaden, de misdaden tegen de vrede en de mensheid, en het terrorisme, ook de inbreuken tegen het humanitair recht geen asiolverlening kunnen meebrengen. Dit is misschien een al te vergaande visie. Hoofdzaak lijkt immers het niet-ongestraft-blijven van dergelijk misdadiger. Dit is verzekerd door het universaliteitsbeginsel i.v.m. strafbevoegdheid. De verplichting tot uitlevering, tot dusver beperkt tot uitlevering aan nationale rechtbanken — meestal die van de vijandelijken — houdt het niet ondenkbeeldig gevaar in van de hoger vermelde dualiteit tussen « conscience en tant que juges » versus « sentiments en tant qu'amis ou ennemis de l'inculpé ». Uitlevering naar een interne rechter toe is alleen aanvaardbaar indien alle garanties van een goede, eerlijke rechtsbedeling voorhanden zijn. Vergeten wij niet te vlug dat wij te maken hebben met situaties waar haat, wraak en fanatisme als wapen gehanteerd worden ? Wij zijn daarom voorstander van de weglating van de zin « quel que soit le motif pour lequel elles ont été commises » uit artikel 78.1.

Indien men echter de I.C.R.K.-visie blijft delen, moet opgemerkt worden dat de formulering zeker niet ondubbelzinnig is. Inderdaad zo in 78.1 duidelijke taal gesproken wordt, lezen wij in paragrafen 2 en 3 dat uitlevering onderworpen blijft aan de voorwaarden van de nationale wetgeving van de aangezochte partij,

⁴⁴ Zie bv. de belgische wet van 6 augustus 1973 i.v.m. de regeling der luchtvaart, houdende wijziging van art. 30 van de wet van 27 juni 1937 : opsluiting voor de handeling; 10-20 j. dwangarbeid voor letsel, vernieling of gijzeling; levenslang wanneer dood als gevolg. B.S., 15 aug. 1973, blz. 9309.

wetgeving die altijd de betrokken exceptie zal omvatten. Men steunt zich o.i. te veel op de teksten van Montreal en Den Haag i.v.m. de burgerluchtvaart, waar de dubbelzinnigheid opzettelijk werd behouden, dit om bilaterale besprekingen (o.a. leidend tot het U.S.A.-Cubaans luchtpiraterijakkoord van 15 februari 1973) een brede operatiezone te laten.

Daarom verkiezen wij :

« Article 78 :

1. *Les infractions graves aux Conventions et au présent Protocole sont de plein droit...*

2. ...

3. ... » en eventueel

« 4. *Les infractions graves aux Conventions et au présent Protocole ne seront pas considérées comme constituant des infractions politiques ou connexes faisant obstacle à l'extradition.* »

3.5. Blijven tenslotte de penale beschikkingen bij het II^{de} Protocol i.v.m. de bescherming van de slachtoffers van gewapende conflicten van niet-internationale aard.

De opgenomen beschikkingen zijn vooral bestemd om een adequate bescherming te verlenen t.o.v. hen, die onderworpen worden aan (strafrechtelijke) vervolgingen. Zij behelsen dan ook uitsluitend een aantal fundamentele garanties, hoekstenen van elke strafrechtelijke aktie in alle rechtssystemen, alsmede een reeks procedurele waarborgen.

Het ontwerp houdt echter geen bepalingen in inzake de eigenlijke inbreuken tegen de voorzieningen van het Protocol. Hoewel de opname van bepalingen overeenkomstig die van de 4 Conventies op verzet kan stuiten vanwege sommige Staten (waarschijnlijk diegene die het geheel van Protocol II aanvechten), lijkt het o.i. onlogisch dat geen poging zou ondernomen worden om de bestraffing van zware inbreuken ook in dit geval als verplichting op te leggen. Er mag aan herinnerd worden dat de vergaande bepalingen inzake bestraffing in 1949 in de Conventies werden opgenomen zonder veel discussie en bijna « sluiks ». Met als argument het loutere parallelisme van de beide teksten, kan misschien ook ditmaal een onverhoopt resultaat bekomen worden.

Dit zou de invoeging vergen van volgende beschikkingen :

« Article 36 bis : *Les Hautes Parties contractantes s'engagent à prendre toute mesure législative nécessaire pour fixer les sanctions pénales adéquates à appliquer aux personnes ayant commis, ou donné l'ordre de commettre, l'une ou l'autre des infractions graves à la présente Convention définies à l'article suivant.*

Chaque Partie contractante aura l'obligation de rechercher les personnes prévenues d'avoir commis, ou d'avoir ordonné de commettre, l'une ou l'autre de ces infractions graves, et elle devra les déférer à ses propres tribunaux, quelle que soit leur nationalité. Elle pourra aussi, si elle le préfère, et selon les conditions prévues par sa propre législation, les remettre pour jugement à une autre Partie contractante intéressée à la poursuite, pour autant que cette Partie contractante ait retenu contre lesdites personnes des charges suffisantes.

Chaque Partie contractante prendra les mesures nécessaires pour faire cesser les actes contraires aux dispositions de la présente Convention, autres que les infractions graves définies à l'article suivant.

Article 36 ter. : *Les infractions graves visées à l'article précédent sont celles qui comportent l'un ou l'autre des actes suivant, s'ils sont commis contre des personnes ou des biens protégés par la Convention : l'homicide intentionnel, la torture ou les traitements inhumains, y compris les expériences biologiques, le fait de causer intentionnellement de grandes souffrances ou de porter des atteintes graves à l'intégrité physique ou à la santé, la destruction et l'appropriation de biens, non justifiées par des nécessités militaires et exécutées sur une grande échelle de façon illicite et arbitraire.*

Article 36 quarter : *L'attaque contre les biens indispensables à la survie de la population civile, tels que définis dans l'article 27 ou contre les ouvrages et installations contenant des forces dangereuses, tels que définis dans l'article 28 ou contre les personnes ou les biens porteurs d'un des signes protecteurs reconnus par la Convention ou par le présent Protocole constitue une infraction grave au sens des Conventions et du présent Protocole. »*

De tekst van artikels 9 en 10 van het tweede Protocol schenkt ons in grote trekken voldoening. Het lijkt echter verkieslijk het basisprincipe, neergeschreven in artikel 10.1 nl. het recht op een strafrechtelijk proces bijzonder te affirmeren en als afzonderlijk artikel vooraan te plaatsen. De principes vastgelegd in artikel 9 zijn trouwens modaliteiten die daarop terugslaan. Kleine verbeteringen zijn verder ook wenselijk in paragrafen 3 en 4 van artikel 9 : paragraaf 3 vertolkt de *non bis in idem* regel. Algemeen wordt aanvaardt dat een tweede vervolging steeds mogelijk is, wanneer in geval van definitieve veroordeling, betrokkene zijn straf niet heeft ondergaan op een wijze die een einde van de strafprocesus betekent.

Een formulering, vergelijkbaar met die van het *Belgisch Wetboek* is duidelijker ⁴⁵.

De tekst zou dan luiden :

« Article 9.3. ... pour laquelle il a déjà été acquitté ou, en cas de condamnation, il aura subi ou prescrit sa peine ou aura été gracié. »

In paragraaf 4 zou uitdrukkelijk moeten opgenomen worden dat uitzondering gemaakt moet worden voor de latere beschikkingen in de wetgeving die ten gunste van beklaagde werken ⁴⁶.

Dit wordt dan :

« Article 9.4 ... au moment de l'infraction, sous réserve des dispositions postérieures plus favorables à l'accusé. »

⁴⁵ Wbk. van Strafvordering, voorafgaande titel, Hfst. 3, art. 13.

IV. BESLUIT

De beschikkingen, opgenomen in de beide ontwerpen van aanvullend Protocol, vertolken duidelijk de wil van het I.C.R.K. en van de Verdragsluitende Partijen die deelgenomen hebben aan de beide Conferenties van Regeringsexperten, om de uitbreiding van de volkenrechtelijke normen inzake humanitair recht te ruggesteunen op duidelijker en vollediger verplichtingen inzake de bestrafing van inbreuken. Deze trend verdient alleen maar steun, vooral vanwege ons land, dat steeds een bijzondere rol gespeeld heeft in de evolutie van het volkenrechtelijk strafrecht. De mogelijke kritieken betreffen alleenlijk een nog verdere internationalisatie van deze problematiek, gezien vanuit de ooghoek van het haalbare op een diplomatieke conferentie. De sanktie is en zal een wapen blijven dat de gedraging van het individu in een conflictstoestand kan dichterbij brengen bij het toelaatbare. Aan de uitbouw van deze vernieuwde en aangepaste regels medewerken is de fundamentele plicht van elke Staat, gebonden om het humanitair recht « onder alle omstandigheden te eerbiedigen en te doen eerbiedigen » (art. 1 van de 4 Conventies).